

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๕

ว่าด้วยอังกฤษเข้ามาทำสัญญากับไทย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงพระนิพนธ์

นายพันเอก พระสรายุทธสรสิทธิ์ กับพระทำนุนิฉล

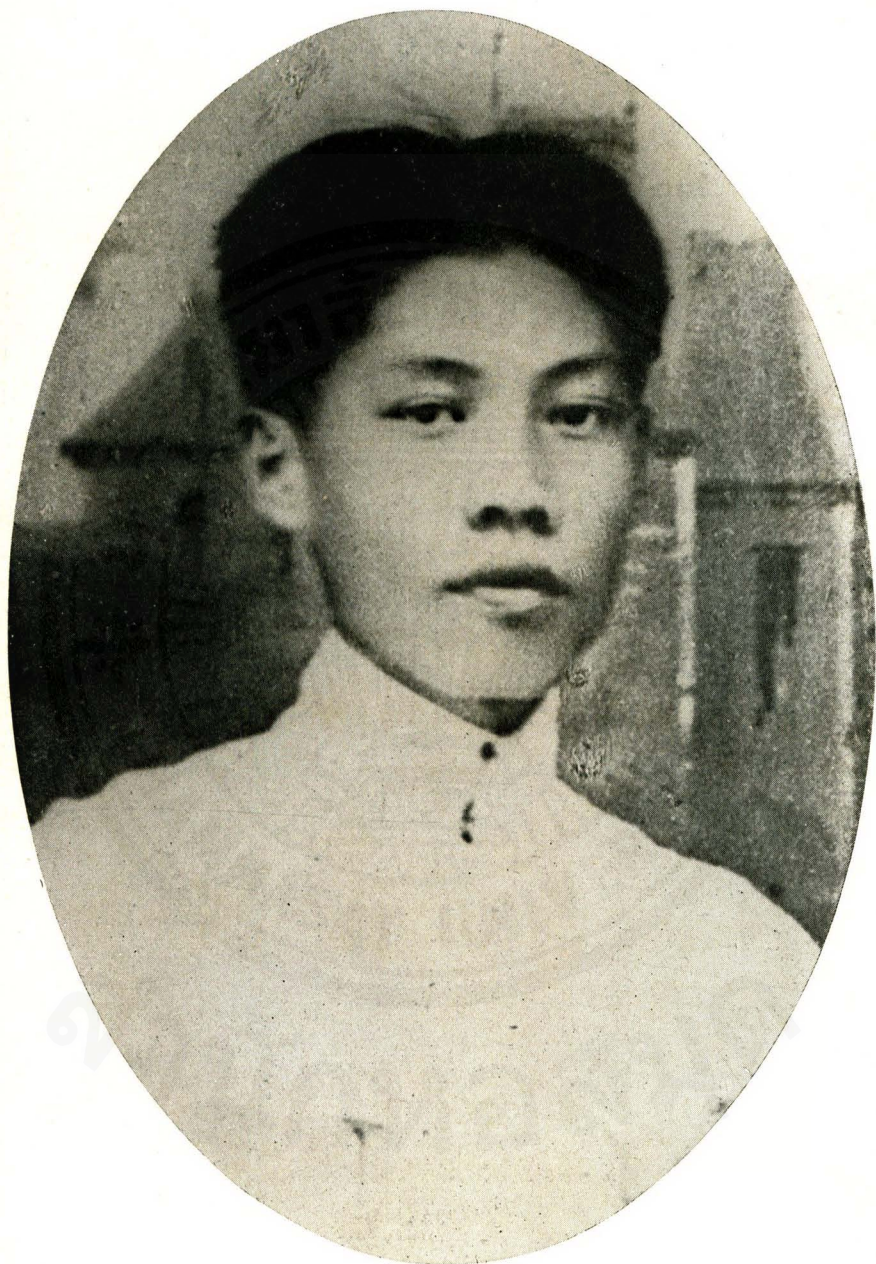
พิมพ์ช่วยในการปลงศพ

นายเต็ก ณะโสภณ

เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

นายเติก ชนะโสภณ

พ.ศ. ๒๔๓๐-พ.ศ. ๒๔๗๓

ข้าพเจ้าได้หารือกับนายพันเอกพระสงฆ์ทศสวัสดิ์ ถึงเรื่องจะพิมพ์
หนังสือแจกในงานฌาปนกิจศพนายเต็ก ณะโศภณ เพื่อเป็นโอกาสที่จะ
ได้ทำปติการแก่นายเต็ก ณะโศภณ ครั้งที่สุด ด้วยได้คุ้นเคยชอบพอ
และเกื้อหนุนกันมาช้านาน จึงนำความไปแจ้งต่อราชบัณฑิตยสภา
ขออนุญาตหนังสือซึ่งจะพิมพ์แจกให้เหมาะแก่ผู้มรณะ พบจดหมายเหตุ
เรื่องหนึ่งว่าด้วย อังกฤษ เข้ามาขอทำสัญญากับ ไทย แต่ครั้งรัชกาลที่ ๒
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้
ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ อันนับว่าเป็นครั้งแรก
ที่อังกฤษได้ทำไมตรีกับกรุงเทพพระมหานคร มีอธิบายประเพณีไทย
ทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศชัดเจน เป็นหนังสือให้ประโยชน์
ทางความรู้การค้าขายสมัยโบราณเป็นอย่างดี และเหมาะที่จะพิมพ์แจก
ในงานนี้ ด้วยนายเต็ก ณะโศภณ เป็นสมาชิกสโมสรสามัคคี
จีนสยาม มีสมาชิกเพื่อนฝูงล้วนทำการค้าขายเป็นพื้น เมื่อได้รับอนุญาต
ต่อราชบัณฑิตยสภาแล้ว จึงจัดการพิมพ์ขึ้นเป็นของแจกในงานศพ
หวังใจว่าผู้ได้รับไปอ่านจะพอใจทั่วกัน

พระทำนุธิผล

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

เรื่องอังกฤษเข้ามาขอทำสัญญาการค้าที่ ๒

เมื่อเดือน ๔ ปีมะเส็งตรีศก พ.ศ. ๒๓๖๔ มาร์ควิสต์ เฮลคิงด์ ผู้
ดำริราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ (๑) ให้เรดิเตนคังอังกฤษที่เมือง
สิงคโปร์ มีหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีว่า จะแต่งให้นายครอเฟ็ด (๒) เป็นทูต
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในเวลานั้นตำแหน่งที่เจ้าพระยาพระคลังว่าง
อยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยาสุริยวงค์มนตรี (ดิศ) จางวาง

(๑) ในเวลานั้นการปกครองหัวเมืองอินเดียที่ชนอังกฤษยังอยู่ใน
บริษัทคืออินเดียอังกฤษ แต่รัฐบาลเป็นผู้ตั้งผู้ดำริราชการเรียกว่า เคา
เวเนอเยเนราด แต่ในจดหมายเหตุไทยเราเรียกว่า เจ้าเมืองบังคับก็ตาม
อย่างแรก ด้วยเหตุที่ว่าทำการของผู้ดำริราชการตั้งอยู่ที่มณฑลบังคับ
หรือที่อังกฤษเรียกว่าเบงกอล

(๒) ในหนังสือจดหมายเหตุของไทยแต่ก่อนเรียกว่า การะมัด
นายยอน ครอเฟ็ด คนนี้แต่เดิมเป็นหมอยา ออกมารับราชการอังกฤษ
เคยอยู่ที่เกาะหมาก ๓ ปี แล้วเคยไปเป็นเรดิเตนคัง อยู่ในเมืองชะวา เมื่อ
ครั้งอังกฤษยังยึดไว้ในระวางสงคราม รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเห็นว่า
ผู้ภาษามะธายและชำนาญการทางหัวเมืองที่ใกล้ชิดกับเมืองไทย จึงแต่ง
ให้เป็นทูต ภายหลังได้ไปเป็นทูตทำหนังสือสัญญาและเป็นเรดิเตนคังอยู่
ที่เมืองอังวะ เมื่ออังกฤษทำสงครามชนะพม่าครั้งแรก

มหาดเล็ก เสด็จขึ้นว่ากรในตำแหน่งจตุสดมภ์ที่พระคลัง ให้ทั้นในกรที่
จะจัดรับรองและพูดจากับทูตอังกฤษที่จะเข้ามา^๕ (๑)

เหตุที่อังกฤษแต่งทูตเข้ามาคราวนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือคำสั่ง
ของ มาร์ควิสต์ เฮงคิงส์ ที่ทำให้แก่กรขอเปิด ได้ความว่าเกิดแต่ด้วยเรื่อง
ผลประโยชน์ที่ได้ ในการค้าขายของบริษัทอินเดียตงค้าตงทั้งในยุโรปและ
ประเทศทางตะวันออกนี้ เนื่องแต่เหตุที่ฝรั่งต่างชาติเกิดรบพุ่งกัน ไม่เป็น
อันที่จะได้ทำมาค้าขายอยู่กว่า ๒๐ ปี ครั้นเมื่อเลิกการตั้งความกันแล้วจึง
ตั้งตนที่จะคิดบำรุงการค้าขายให้บริษัทอินเดียอังกฤษได้ผลประโยชน์มากตั้ง
แต่ก่อน ความปรากฏแก่อังกฤษว่า แต่ก่อนมาเมืองไทยและเมืองญวน
เป็นแหล่งที่พ่อค้าฝรั่งต่างประเทศไปมาค้าขายหากำไรได้มากถึง ๒ แห่ง จึง
คิดจะจัดให้มีการค้าขายไปมากับ ๒ ประเทศนั้นนอก เมื่อปีมะโรงโทศก

(๑) พระยาสุริยวงศ์มนตรี (ดิศ) นี้ ที่ได้เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาประยูรวงศ์ ในรัชกาลที่ ๕ ในหนังสือที่กรขอเปิดแต่งไว้กล่าวว่
เมื่อกรขอเปิดเข้ามา เป็นแต่พระยาสุริยวงศ์มนตรีว่าที่พระคลัง ค่อมมาถึง
เดือน ๖ ปีมะเมียจัตวาจักจึงได้เดือนเป็นพระยาสุริยวงศ์ โทษาที่พระคลังใน
เวลาเมื่อกรขอเปิดอยู่ในกรุงเทพ ฯ ความชอบยังได้พบจดหมายรับสั่งกรม
หมื่นเจ้าทิพเสถ์พระมัย ๑ มีถึงพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ดงวันพุช
เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำปีมะเมียจัตวาจัก จุลศักราช ๑๓๑๕ ยังเรียกในจดหมาย
นั้นว่า พระยาพระคลัง เห็นจะได้เป็นเจ้าพระยาพระคลังราวปีมะแม หรือ
ปีวอก ในรัชกาลที่ ๒ นั้น

ในรัชกาลที่ ๒ นั้น ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษได้แต่งพ่อค้าให้
 เข้ามาค้าขายถึงกรุงเทพฯ ได้ความออกไปว่า เมื่อใน ๒-๓ ปีมานี้
 มีเรือฝรั่งชาติอเมริกันบ้าง โปรตุเกสบ้าง อังกฤษบ้าง เข้ามาค้าขายถึง
 กรุงเทพฯ ไทยก็ยอมให้ค้าขายไม่รังเกียจ ด้วยไทยกำลังต้องการเครื่อง
 ศัสตราวุธที่จะทำศึกกับพม่า อยากให้มีพ่อค้าบรรทุกปืนเข้ามาขาย เห็น
 เป็นช่องทางจะทำไมตรีให้ มีการค้าขายเจริญขึ้นอีกได้ แต่อังกฤษมีความ
 รังเกียจอยู่ด้วยเรื่องวัชโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งวัชของไทยและของญวน ส่วน
 วัชไทยนั้น ยกความชอบรังเกียจที่แม่ทัพพนักงานลงไปตรวจเดือกซื้อตั้งของ
 ที่ต้องพระราชประสงค์ หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้ขายแก่ผู้อื่น
 ในข้อ ๓ แลหารังเกียจที่วัชโรคการค้าขายสินค้าบางอย่างเป็นของหวัดง ห้าม
 มิให้ผู้ขนขายสินค้าอัน ๆ อย่างหนึ่ง และห้ามสินค้าบางอย่าง มิให้เปิดอก
 เขาสำรับตน มิให้บรรทุกออกจากเมืองที่เดือกอีกอย่าง ๓ อังกฤษจึง
 แต่งให้ครอบครัวเป็นทูตเข้ามาให้พูดจากับไทยโดยทางไมตรี เพื่อประสงค์จะ
 ขอให้ยกเด็กหรือลดหย่อนวัชโรคบนที่รังเกียจดังกล่าวมา ซึ่งอังกฤษถือว่า
 เป็นการค้าปากและรำคาญแก่คนค้าขาย จะขอให้คนในบังคับอังกฤษไปมา
 ค้าขายโดยสะดวก และให้ค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้ทั่วไป ส่วนผล
 ประโยชน์ของรัฐชาติไทยที่เคยได้จากวัชการค้าขายอย่างแต่ก่อน ถ้าจะตกค่า
 ไปเพราะการงดลดเด็กวัชที่กล่าวมานั้น อังกฤษจะยอมให้ ขนอัตรากำปากเรือ
 ทดแทน ขอให้เรียกกรมแต่เป็นอย่างเดียว นับเป็นความประสงค์ที่อังกฤษ
 แต่งทูตเข้ามาอย่าง ๓ อีกอย่าง ๓ จะให้ทูตเข้ามาพูดเรื่องเมืองไทรบุรี ด้วย
 เมื่ออังกฤษเข้าที่เกาะหมากจากพระยาไทร ๆ บอกแก่อังกฤษว่า เมืองไทร

บุรีเป็นเมืองมีชื่อเสียงโด่งดัง (ซึ่งถ้าจะว่าก็เป็นความจริงอยู่
 คราว ๑ เมื่อเสด็จกรุงเก่าแก่พระมาเจ้าศึก) ครั้นอังกฤษได้เกาะหมากดงขึ้น
 เป็นหัวเมืองขึ้นของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ให้ว่ากล่าวดวงมาจนถึงเมือง
 สิงคโปร์ อังกฤษมาทราบภายหลังว่า เมืองไทรยอมนั้นเป็นประเทศราชขึ้น
 ไทยตามเดิม ก็เกิดความลำบากใจได้เข้าเกาะหมากจากพระยาไทร โดย
 มิได้บอกกล่าวขอร้องต่อไทยก่อน ในเวลานั้นอังกฤษก็ยังตั้งเมืองเกาะ
 หมากไม่ได้มั่นคงเท่าใดนัก จำเป็นต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองไทรบุรี
 ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเข้าหุหนหลังพระยาไทรให้ยินยอมต่ออังกฤษ ครั้นเมื่อใน
 รัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เกิดความหวาดหวั่นขึ้นด้วยเรื่อง
 พระยาอภัยนุราช (บักนุ) เข้าใจว่า พระยานคร ๑ (น้อย) จะหาเหตุ
 เอาเมืองไทรเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช จึงขอให้อังกฤษ
 เจ้าเมืองเกาะหมากช่วยว่ากล่าวกับไทยถึง ๒ คราวดังกล่าวมาแล้ว เจ้าเมือง
 เกาะหมากบอกข้อความเหล่านี้ไปยังอินเดีย รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงให้
 ครอบพิศมาพูดจาเรื่องเมืองไทรบุรีกับไทย ประสงค์จะขอให้พระยาไทรพ้นจาก
 อำนาจเมืองนครศรีธรรมราช โดยถือว่าเมืองไทรบุรีเป็นประเทศราชขึ้นอยู่กับ
 ใกล้เคียงติดกับเขตแดนของอังกฤษ อีกอย่าง ๑ ครอบพิศมาคราวนั้น
 รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจัดให้มีพนักงานทำแผนที่และผู้นำนายถนัดภราวคำสัตร
 มาช่วยในกองทัพ เพื่อการตรวจแผนที่และตรวจพรรณพฤกษพรรณสัตว์
 ต่าง ๆ ประกอบกับข้อความที่ครอบพิศจะต้องสืบสวนการงานต่าง ๆ ในบ้าน
 เมืองไปเสนอต่อรัฐบาลอังกฤษด้วย ชูระของครอบพิศที่เป็นทูตเข้ามา ว่า
 โดยย่อเป็น ๓ ประการดังกล่าวมานี้

ตามความอ่อนปวกภูในหนังสือคำสั่งของผู้สำเร็จราชการอินเดียอังกฤษ ซึ่งตั้งครอเปิดเป็นตายุตถักษณอักษรมาในครั้งนั้น อังกฤษเข้าไคอยู่แต่ ว่าการต่าง ๆ ที่อังกฤษมาขอจะไม่สำเร็จได้ตั้งประสงค์โดยง่าย ด้วยแต่ ก่อนูมาฝรั่งต่างชาติก็ออกมาค้าขายทางประเทศตะวันออกกันคือพวกโปรตุเกศ เป็นต้น ไคเคยมาคคโงเบียดเบยพชนชาติที่เป็นเจ้าของเมืองอนมกาดังน้อย กว่าไคเสียมากกว่ามาก จนความรังเกียจเกลียดชังฝรั่ง มีแก่บรรดาชาว ประเทศทางตะวันออกกันทั่วไป ตตอดจน มีองจนแฉะญูน ด้วยเหตุน คำสั่งที่ครอเปิดได้รบมาให้พุดจาทวเรื่องการค้าขายครั้งนั้น รัฐบาลถึง กำชับไม่ให้มาขอที่ดิน แมแต่เพียงที่ตั้งสถานการค้าขายก็ไม่ให้ขอ ด้วย เกรงเจ้าของเมืองจะเกิดความสงสัยว่า จะมาตั้งบอมปการอย่างฝรั่ง เคยทำมาแต่ก่อน ส่วนการที่จะขอรังให้เก้เขตตหย่อนภาษีอากรนั้น ถ้า ไคก็เป็นการดี ถ้าไม่ไคตามประสงค์ ก็ให้ทุ่มงหมายเพียงแต่ทำคความคูน เคยเป็นไมตรีกันไค ในระวาง ๒ รัฐบาล พอมิเหตุการณ้อย่างไคให้มี หนังสือไปมาพุดจาทถึงกันได้ และให้ คคอ่านขอหนังสืออนุญาตของรัฐบาล ไทยแฉะญวนให้พุดกคอังกฤษไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก ถ้าในชั้นตน ไคเพียงเท่านี้ก่อน ก็เป็นพอแก่คความประสงค์ ไคเมื่อการค้าขายติดต่อกัน เข้าจนเกิดผลประโยชน์เห็นด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว จึงกคการอย่าง อื่นเช่นทำหนังสือสัญญาเป็นต้นต่อไป

ส่วนเรื่องทำแผนทีนั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียก็แคลงอยู่แต่ว่า บางที่ไทยจะรังเกียจ จึงได้มีข้อกำชับในคำสั่งว่า ให้ระวงอย่าให้รัฐบาล เจ้าของเมืองสงสัยว่ามาทำแผนทีเพื่อคความคิร้าย ส่วนระวงเมืองไทรบุรี

นั้น ในเวลาเมื่อครอเปิดออกจากอินเดย์ พระยานคร ฯ ยังไม่ได้ยกธงไป
 ต่เมืองไทรบุรี ความปรากฏในคำดังครอเปิดแต่ว่าข้อความที่จะพูดจา
 กับไทย เรื่องเมืองไทรบุรีจะควรพูดอย่างไร ให้ครอเปิดมาฟังเรื่องราว
 และปรึกษาหารือกับเจ้าเมืองเกาะหมากดูเถิด แต่กำชับมาให้ระวังอย่าทำ
 ให้ อังกฤษ ต้องเข้าไปได้ รับความลำบาก อยู่ใน ระวังไทย กับพวกมลายู
 เมืองไทรบุรีด้วยเหตุการณ์เรื่องเมืองไทรบุรีนี้

ครอเปิดออกมาจากเมืองกาตักตา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน
 ๑๘๒๓ ตรงกับวันอังคารแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเด็ง
 ตรีศก จตุศกักราช ๑๓๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ ตัญยาที่มาด้วย คือ นายร้อยเอก
 เตนเยอพิตต์ เป็นอุปัชฌ์และเป็นพนักงานทำแผนที่ หมอพื้นเดิ้น เป็น
 แพทย์และเป็นผู้ตรวจสภาพการค้าศร มีทหารขีปอยแขกมาด้วย ๓๐ นาย
 ร้อยโท รุเชอฟอดเป็นปลัดบังคับ เรือที่มานั้นรัฐบาลอินเดย์เข้าเรือชื่อ
 “ยอนฮัตม์” เป็นกำนันต้องเด้าครึ่งของพ่อค้า กับต้นไม้คอนเนตเป็น
 นายเรือ ดังให้ครอเปิดมาเมืองไทยก่อน ออกจากเมืองไทยจึงให้ไป
 เมืองญวน มาร์ควิสต์ เฮดติงส์ มีอักษรคำสั่งให้ครอเปิดเชิญมาถวาย
 ด้มเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาฉบับ ๑ พระเจ้ากรุงเวียตนามฉบับ ๑

ครอเปิดใช้ ไบมาจึงเกาะหมาก เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ตรงกับ
 วันจันทร์เดือนอ้ายแรมค่ำ ๑ ภายหลังพระยานคร ฯ ต่เมืองไทรบุรี
 ไม่กี่วัน เวลานั้นเจ้าพระยาไทร (ปะแวงัน) หนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะหมาก
 พระยานคร ฯ มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมากให้ส่งตัวเจ้าพระยาไทร
 จึงเป็นเหตุให้เกิดคินกันที่เกาะหมาก ว่ากองทัพไทยจะเคยลงไปตีเกาะ

หมากด้วย ในเวลาที่กำลังตนกนอยู่นั้น พอเรือครอเปิดมาถึงเกาะหมาก
แต่ที่จริงพระยานคร ๑ ไม่ได้ตั้งใจจะตั้งไปให้ ถึงเกาะหมาก พอดีได้
เมืองไทรบุรีแล้วก็เอาใจใส่ที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤษ พอพระยานคร ๑
ทราบข่าวครอเปิดเป็นทูตอังกฤษมาตั้งที่เกาะหมาก ก็แต่งคนให้ ถอนหนังสือ
ไปถึง บอกให้ทราบว่าที่กองทัพไทยลงไปตั้งเมืองไทรบุรีนั้น ไม่ได้มีความ
ประสงค์จะไปรบพุ่งถึงเกาะหมาก แม้พวกกองหน้าที่ดวงเดยเข้าไปใน
เขตต์แดนเมืองไทรที่อังกฤษได้มักครองอยู่ประมาณ ๓๐ คน เมื่อพระยา
นคร ๑ ได้ทราบความก็ให้ทำโทษ และห้ามปรามมิให้ดวงเดยเขตต์แดน
อีกต่อไป

ครอเปิดออกเรือจากเกาะหมากเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ตรงกับ
วันเสาร์เดือนยี่ชน ๓๓ ค่ำ มาถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๙ พักอยู่ ๖ วันแล้ว
จึงออกเรือไซ้ไปมากรุงเทพ ๑

ลักษณะการที่ไทยค้าขายกับต่างประเทศ

ในต้นศวรรษจะกล่าวถึงลักษณะที่ไทยค้าขายกับต่างประเทศ ตามการ
ที่เบนนอยเมื่อครั้งครอเปิดเข้ามา อันมีข้อความปรากฏอยู่ในหนังสือต่าง ๆ
ที่รู้ได้ ในเวลานั้น การค้าขายกับต่างประเทศที่เป็นชาวตะวันออกด้วยกัน
เอง เช่นจีนและแขกชาวอินเดีย ได้มีมาแต่ครั้งด้าบรพ แต่การค้าขาย
กับต่างประเทศ มาเจริญ มากขึ้น เมื่อครั้ง แผ่นดินส้มเค็จ พระเจ้าทรงธรรม
ครองกรุงศรีอยุธยา พอค้าฝรั่งต่างชาติก็เริ่มไปมาค้าขายมากขึ้นแต่ครั้งนั้น

รัฐบาลไทยได้ผลประโยชน์จากการค้าขายกับต่างประเทศ ในการ
 & อย่าง คือ -

๑. ภาษีมกร้อง หรือ ค่าปากเรือ
๒. ภาษีสินค้าขาเข้า
๓. ภาษีสินค้าขาออก
๔. กำไรได้จากคั้งสินค้าของหลวง
๕. อำนาจเลือกซื้อของหลวงสำหรับใช้ราชการ

อย่างที่ ๑ ที่เรียกค่าเบกร้องนั้น เป็นค่าอนุญาตให้เรือเข้ามาค้าขาย
 เก็บภาษีนานน้อยตามขนาดเรือ ตามความที่ปรากฏในหนังสือคำให้การ
 ชาวกรุงเก่า ว่าอัคราภาษีส่าปากเรือครั้งกรุงเก่า เรือปากกว้างแต่ ๔ วา
 ขึ้นไป ถัดเป็นเรือเมืองไมตรีที่ไปมาค้าขายอยู่เด่มอ เก็บค่าปากเรือเที่ยว
 หนึ่งตามขนาดปากเรือกว้างวาระ ๑๒ บาท ถ้าเป็นเรือที่นานไปนานมาไม
 คุ้มเคยกันเก็บวาระ ๒๐ บาท ได้ความตามใบบอกของครอเพ็ดว่าเมื่อครั้ง
 รัชกาลที่ ๒ กรุงรัตน โกสินทร เรือด้ามเด้าเก็บค่าปากเรือวาระ ๘๐ บาท
 เรือสองเด้าครึ่งวาระ ๔๐ บาท

อย่างที่ ๒ เก็บภาษีสินค้าขาเข้านั้น อัคราเก็บครั้งกรุงเก่า ปรากฏ
 ว่าเรือที่ไปมาเด่มอเก็บร้อยละ ๓ เรือที่นานไปนานมาเก็บร้อยละ ๕ ครั้ง
 รัชกาลที่ ๒ กรุงรัตน โกสินทรเก็บร้อยละ ๘

อย่างที่ ๓ คือภาษีสินค้าขาออกนั้น ครั้งกรุงเก่าจะเก็บเท่าไรยัง
 ค้นอัคราไม่พบ แม้ ในกรุงรัตน โกสินทร เมื่อรัชกาลที่ ๒ ก็ยังไม่พบ

อัครา ได้ความแต่ว่าเก็บเป็นอย่างไร ตามสินค้า เป็นต้นว่านาตาตทราย
เก็บภาษีขาออกหามณะ ๕๐ ดัต่าง

อย่างที่ ๕ ที่เรียกว่ากำไรคงดินค่านั้น คือ คงดินค่านั้นเป็นของ
หลวง และมีหมายประกาศบังคับว่า ดินค่านางอย่างค้าขายได้แต่เป็น
ของหลวง ราษฎรผู้เช่าหาได้ ดินค่านั้น ๆ ต้องนำมาขายให้พระคงดินค่าน
แห่งเดียว จะไปขายให้ผู้อื่นไม่ได้ ส่วนผู้ค้าขายไปต่างประเทศก็ต้อง
มารับซื้อดินค่านั้น ๆ จากพระคงดินค่านไปจำหน่ายต่างประเทศ จึงเกิด
กำไรแก่พระคงดินค่าน การคงพระคงดินค่าน ได้ความในหนังสือเรื่อง
อังกฤษส่งมากมกับไทยที่หมอยอนแอนเดอตันแต่ง ว่าแรกมีชนเมื่อแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แต่ข้าพเจ้าได้พบในหนังสือที่แอนเดอตันแต่ง
ว่าด้วยโปรตุเกศออกมาค้าขายทางประเทศตะวันออก ว่าเป็นประเทศที่
พวกเจ้าเมืองแขกในอินเดียทำมาก่อนนั้นช้านาน จึงเข้าใจว่าเรื่องคงดิน
ดินค่าน ไทยจะได้แบบมาจากแขก ดินค่านพระคงดินค่านนั้น ปรากฏใน
หนังสือที่หมอยอนแอนเดอตันแต่ง ว่าเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช ดินค่านเหล่านี้ค้าขายได้แต่พระคงดินค่าน คือ

๑. เนื้อไม้

๒. หมาถั่ง

๓. ดินบุก

๔. ฝาง

๕. ดินประสีว

๖. ตะกั่ว

๗. ช้าง

๘. งาช้าง

สินค้าอย่างอื่นนอกจากนี้ ย่อมอนุญาตให้ผู้ซื้อสินค้าขายได้ตาม

อำเภอใด

เมื่อในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ สินค้าซึ่งค้าขายได้แต่
พระคลังสินค้า ปรากฏในใบบอกของครอเปิด ๘ ดังนี้ คือ

๑. รังนก

๒. ผ่าง

๓. ต้มบุ๋ก

๔. พริกไทย

๕. เนื้อไม้

๖. ผดเรือ

๗. ตะกั่ว

๘. งา

๙. รัง

เข้าใจว่า การค้าช้าง ส่งไปขาย ต่างประเทศ ก็ยังเป็นของ หาดวง อีก
อย่าง ๑ แต่เพราะส่งไปจากเมืองศรีวิชัย บรรทุกเรือออกไปขายตามเมือง
ในอินเดีย ไม่ได้บรรทุกเรือไปจากกรุงเทพฯ ๑ ครอเปิดจึงไม่ได้จัด

อย่างที่ ๕ การซื้อของหาดวงนั้น คือ เมื่อรัฐบาลต้องการสิ่งของใช้
ราชการ เช่น เครื่องใช้สัตว์รักษาภัณฑ์สำหรับป้องกันพระนครเป็นต้น
ก็สั่งให้พวกพ่อค้าต่างประเทศเที่ยวหาซื้อมาส่ง หรือถ้าหากว่าเรือที่มา

จากเมืองต่างประเทศบรรทุกสินค้าซึ่งต้องการใช้ในราชการเข้ามา รัฐบาล
ต้องซื้อได้ก่อน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมในเวลาเมื่อเรือเข้ามาจากเมืองต่าง
ประเทศ เจ้าพนักงานต้องลงไปตรวจดูสินค้าที่รัฐบาลต้องการก่อน เมื่อ
พบแล้วก็คัดไว้ ห้ามมิให้ขายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ต่อสินค้าที่รัฐบาลไม่ต้องการ
จึงยอมให้จำหน่าย เขาใจว่าช้อนเป็นมรดกเหตุที่ปรากฏในหนังสือพระราช
พงศาวดารเรื่อง ๆ ว่าเมืองนั้นเอาปืนเข้ามาถวายแทนนั้นบอก เมืองนั้นเอา
ปืนเข้ามาถวายแทนนั้นบอก เพราะปืนเป็นของต้องการใช้ในราชการ และ
จะยอมให้ผู้อื่นละเมิดไม่ได้ เมื่อมีเขามารัฐบาลต้องบังคับซื้อ การถูกบังคับ
ซื้อเจ้าของมักจะได้ราคาต่ำ ถ้าเป็นของถวายเจ้าของได้รับสิ่งสินค้าตอบแทน
แทนคุ้มราคานั้น และยังจำหน่ายสินค้าอื่นได้สะดวก เพราะเหตุที่ขก
ความชอบของเจ้าของในข้อที่ถวายปืนนั้นด้วย เขาใจว่าอันนี้เป็นวิธีที่ไทย
หาเครื่องใช้ต่าง ๆ จากต่างประเทศมาใช้ ในการป้องกันพระนครตั้งแต่ครั้ง
กรุงเก่าตลอดมา มีตัวอย่างปรากฏในรัชกาลที่ ๒ นี้ เมื่อปีมะเส็งตรีศก
จุลศักราช ๑๑๘๓ พ. ศ. ๒๓๖๔ มีลูกค้าอเมริกันคนหนึ่งชื่อกัปตันเฮน
เข้ามาค้าขายมีปืนคาบศิลาเข้ามาจำหน่ายด้วย เมื่อกัปตันเฮนทราบว่
ไทยกำลังต้องการปืนได้ถวายปืนคาบศิลาถึง ๕๐๐ บอก ในจดหมายเหตุ
กล่าวว่ทรงพระราชดำริว่ กัปตันเฮนได้เอาปืนเข้ามาขายให้เป็นกำลัง
แผ่นดินถึง ๒ ครั้ง มีความชอบ โปรดตั้งให้กัปตันเฮนเป็นหลวงภักดีราช
พระราชทานถาดหมากคนโทกาไหล่เป็นเครื่องยศ ส่วนปืนที่กัปตันเฮน
ถวาย ๕๐๐ บอกนั้น ก็พระราชทานสิ่งของตอบแทนคุ้มราคานั้น และยก

เงินภาษีจังกอบพระราชทานด้วยอีกส่วน ๓ เห็นจะมีพ่อค้าต่างประเทศที่
บรรทุกันเข้ามาอย่างกัปตันแสนหลายราย

ส่วนพวกชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยนั้น ผู้บังคับ
และแขกผิดกันในเรื่องสำคัญมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า ด้วยพวกฝรั่งต่างชาติที่
ไปมาค้าขาย มักใช้อำนาจข่มเหงชนชาติอื่นตลอดจนฝรั่งด้วยกันเองในการ
แย่งชิงผลประโยชน์กัน บางทีถึงเกิดรบราฆ่าฟันกันก็มี และมักจะเอิบเอื่อม
หาอำนาจเข้ามาบังคับบัญชาการบ้านเมือง เช่นขอที่ทำถ่านไร่ ดินค้าแล้ว
เลยทำถ่านนั้นเป็นบ่อเป็นต้น แต่พวกจีนและพวกแขกที่ไปมาค้าขาย
นั้น ย่อมอยู่ในบังคับเจ้าของเมืองรวมคาบ แลวงหาแต่ประโยชน์ในทาง
ค้าขายอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้ไทยจึงพอใจค้าขายกับพวกพ่อค้าจีนและ
พ่อค้าแขกยิ่งกว่าฝรั่ง ความอื่นที่เข้าใจว่าจะจะมาแต่ครั้งกรุงเก่า เห็น
ได้โดยมีทำเนียบตำแหน่งขุนนางจีนเป็นกรมท่าซ้าย ขุนนางแขกเป็นกรม
ท่าขวาเป็นพระยาน เมื่อมีการค้าขายกับต่างประเทศเจริญขึ้น ความปรากฏ
แก่ไทยชน ๒ ข้อ คือ ข้อ ๑ ว่าในเมืองไทยมีไม้ที่สำหรับก่อสร้างบ้าน
ก่อสร้างเรือเรือกำปั่นเรือที่ต่อตามประเทศเหล่านั้น ด้วยมีชาว
ต่างประเทศเข้ามาขออนุญาตต่อเรือในกรุงเทพฯ ๖ ปีละหลาย ๆ ลำ อีก
ข้อ ๑ ได้ความว่ากรใช้เรือไปมาค้าขายกับต่างประเทศมีกำไรมาก จึง
เกิดการร่ำรวยเรือกำปั่นหลวงสำหรับค้าขายขึ้นบ้าง เจ้านายและขุนนางไทย
ที่มีทุนทรัพย์ ต่างก็ต่อเรือกำปั่นไปค้าขายถึงเมืองต่างประเทศ มีเรือไทย
ไปค้าขายทางตะวันตกจนถึงอินเดีย ทางใต้ลงไปจนถึงเกาะชวาและ
มละตัน ทางตะวันออกไปจนถึงเมืองญวนเมืองจีนและเมืองญี่ปุ่น เป็น

ตั้งนครแต่ครั้งกรุงเก่า เมื่อกรุงเสียแก่พม่าข้าศึกในเวลาเมืองไทยกำลัง
ยับเยิน และกำลังทำศึกสงครามกับฮอลันดา ในครั้งกรุงธนบุรีและใน
รัชกาลที่ ๑ ข้างฝ่ายฝรั่งก็คิดทำศึกสงครามกับพระเจ้านเรศวรมหาราช
จึงไม่มีพ่อค้าฝรั่งไปมาค้าขาย แต่ฝ่ายข้างไทยเมื่อตั้งเป็นฮอลันดาได้มั่นคง
แล้ว เมื่อในเวลาที่ยังต้องทำศึกสงครามกับพม่าอยู่บ้างก็เริ่มต้นตั้งมือ
ทำการค้าขายกับเมืองต่างประเทศ หาผลประโยชน์เป็นกำลังบำรุงบ้านเมือง
ด้วยเหตุเหล่านี้ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มา เรือที่ไปมาค้าขายกับต่างประเทศ
โดยมากจึงเป็นเรือไทยเรือจีนและเรือแขก

ในเวลาเมื่อครอบครัวเปิดเข้ามา เป็นเวลากำลังฤดูดำเินเข้า ว่ามีเรือ
ดำเินจอดอยู่ในแม่น้ำประมาณ ๗๐ ลำ ขนาดตั้งแต่บรรทุกได้ ๑,๖๐๐ หาบ
ขึ้นไปจนถึง ๑๕,๐๐๐ หาบ และสืบสวนได้ความว่าเป็นเรือหลวง ๒ ลำ (๑)
เป็นเรือของเจ้านายและข้าราชการไทยประมาณ ๒๐ ลำ นอกจากนั้นเป็น
เรือของพ่อค้า ครอบครัวได้สืบจำนวนเรือที่ไปค้าขายและจำนวนสินค้า
ดังไว้ในรายงาน ดังนี้ คือ

ไปค้าขายที่เมืองกึ่งตังบหนึ่ง ๘ ลำ   สินค้ารวมหนักประมาณ
๘๗,๐๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองไหหลำ เรือขนาดย่อม ๕๐ ลำ   สินค้าหนักประมาณ
๑๓๒,๐๐๐ หาบ

(๑) เรือหลวง ๒ ลำ   ครั้งรัชกาลที่ ๑ ชื่อเรือหนึ่ง   เรือทรง
พระราชดำรัส สำหรับไปค้าขายเมืองจีน แต่เมื่อครอบครัวเปิดเข้ามา ข้าพเจ้า
เข้าใจว่า ที่ชื่อเรือมาตาพระนครลำ ๑   เรือเหราข้ามสมุทรลำ ๑

ไปค้าขายที่เมืองหกเกียน เมืองเต้เกียง เมืองกวางหน่า ๓๒ ตำบล
 ดินค้ำหนักประมาณ ๓๐๔,๐๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองบเคเวีย ๓ ตำบล ดินค้ำหนักประมาณ ๒๒,๕๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองมระกาเตะเกาะหมาก ๕ ตำบล ดินค้ำหนักประมาณ
 ๒๕,๐๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองสิงคโปร์ เรือขนาดย่อม ๒๗ ลำ ดินค้ำหนัก
 ประมาณ ๔,๕๐๐ หาบ

เรือเมืองนครศรีธรรมราชไปค้าขายเมืองจีน ๒ ตำบล ดินค้ำหนัก
 ประมาณ ๑๓,๐๐๐ หาบ

เรือเมืองจันทบุรีไปค้าขายเมืองจีนตำบล ๑ ดินค้ำหนักประมาณ
 ๔,๐๐๐ หาบ

เรือจากกรุงเทพ ฯ ไปค้าขายที่เมืองไซ่ง่อนและเมืองญวน ๑๗ ตำบล
 ดินค้ำหนักประมาณ ๑๕,๓๐๐ หาบ

ส่วนวิธีการค้าขายของหลวงนั้น ข้าพเจ้าพบต้นทองตราที่เมือง
 นครศรีธรรมราชหลายฉบับ ได้คัดสำเนามาลงไว้ต่อไปนี้ฉบับ ๑ เพื่อ
 จะให้ผู้อ่านเข้าใจว่าวิธีการค้าขายทำกันอย่างไรในครั้งนั้น

ท้องตราว่าด้วยการค้าขายของหลวง

ตำรวจ ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดี อภัยพิริยภักกรม
 พากู สมุหพระกตาโหม ให้มาแก้หลวงพรหมเสนา ผู้ว่าที่ปลัดและ

กรมการ ด้วยพระยานคร ๑ บอกสั่งทางว่าขายเงินกำปั่น ซึ่งขุนอักษร
 นายกำปั่น นายศรีใหม่ตาค้าคุมเอา ช้าง คืบูก ออกไปจำหน่ายณเมือง
 เทศ กัดบเข้ามาถึงเมืองนครณปีชาติสัมฤทธิศก (จุลศักราช ๑๑๘๐
 พ.ศ. ๒๓๖๑) ได้พรรณผ้าเข้ามาตั้ง ได้ให้หัตถวงหน้าวงค์คุมเอาพรรณผ้า
 เข้ามาตั้งณกรุงเทพพระมหานคร เดือน ๑๑ ปีเถาะเอกศก เป็นเงินทุน
 เดิมในกำปั่นเมื่อออกไป ช้าง ๑๔ ช้าง เป็นเงินทุน ๑๓๐ ชั่ง ๑๕ ตำดั่ง
 ๒ บาท คืบูกเมืองถตาง ๘๐ ภาวาท ๕๐ ชั่ง คืบูกเมืองนคร ๒๔ ภาว
 ๒ หาบ ๖๔ ชั่ง เขากัน ๓๐๕ ภาวาท ๑๔ ชั่ง เงินทุน ๑๐๕ ชั่ง ๗ ตำดั่ง ๘
 ดั่งเพอง ๒๘๔ เบย เขากัน ๒๓๖ ชั่ง ๓ ตำดั่งดั่งเพอง ๒๘๔ เบย เดี่ย
 ค่าจ้างคนงานกตาดี่ใช้จ่ายเบ็ดเดี่ร์จเมื่อออกไป ๒๔ ชั่ง ๘ ตำดั่ง ๘ ดั่ง
 เพอง ๔๘๐ เบย เขากันเบยเงินทุน ๒๔๐ ชั่ง ๑๒ ตำดั่ง ๑๓ ดั่ง ๗๖๔ เบย
 แตะขุนอักษรนายกำปั่น นายศรีใหม่ตาค้า ออกไปจำหน่ายณเมืองเทศ
 ได้เบยเงินข้างเดิม ๑๔ ช้าง ถมเดี่ย ๒ ช้าง คง ๑๒ ช้าง จำหน่ายได้เบย
 เงิน ๘๐ ชั่ง ๖ บาท ๓ ดั่ง ๑๗๗ เบย คืบูกเดิม ๑๐๕ ภาวาท ๑๔ ชั่ง
 ออกเคษภาว ๒ หาบ ๑๔ ชั่ง ๘ ตำดั่ง จำหน่ายได้ภาวาทะชั่ง ๕ ตำดั่ง
 ๕ ดั่ง เงิน ๓๓๕ ชั่ง ๑๒ ตำดั่ง ๓ บาท ๑๓๘ เบย เขากันจำหน่ายสินค้า
 ได้เบยเงิน ๒๒๕ ชั่ง ๑๔ ตำดั่ง ๗ ดั่ง ๒๘๕ เบย หักเดี่ยค่าธรรมเนี่ยม
 จำหน่ายข้างจำหน่ายคืบูกเบยเงิน ๒๕ ชั่ง ๕ ตำดั่ง ๘ ดั่ง ๕๒๘ เบย เดี่ยค่า
 จ้างกะตาดี่คนงาน ๑๕ ชั่ง ๘ ตำดั่งดั่ง ๖๕๒ เบย เขากันเบยเงิน ๔๑ ชั่ง
 ๓ ตำดั่ง ๑๐ ดั่งเพอง ๓๘๐ เบย บังคงเงินอยู่ ๑๘๔ ชั่ง ๑๐ ตำดั่ง ๓ บาท
 ๗๑๕ เบยนน ขุนอักษร นายศรีใหม่ เขาจัดซื้อผ้าชาวเคษชู้ พอจนวนมดุม

เศรษฐีว่าจะทำผ้าซึ่งต้องการให้ครบจำนวนเงินนั้นมันหนัก เศรษฐีรู้ดีญญาว่า
 ให้กำปั่นนำถั้มออกไปรับเอาพรรณผ้าอันมรดุ้มปีเถาะเอกศกนี้ให้ครบ เศรษฐี
 จัดได้แต่ผ้าขาวสี่ชนิดให้เข้ามาก่อน เป็นพรรณผ้าขาวดุกดำ ๖ กู้ด ราคา กู้ด
 ดะซัง ๕ คำตั้ง เป็นเงิน ๗ ซัง ๓๐ คำตั้ง ผ้าขาวฉนำ ๑๕ กู้ด ราคา กู้ด
 ดะซัง ๕ คำตั้ง ๓ บาทตั้ง ๕๓๓ เบย เป็นเงิน ๑๘ ซัง ๗ คำตั้ง ๘ ตั้ง
 ผ้าขาวโมริยชนิดหนึ่ง ๓๐ กู้ด ราคา กู้ดดะซัง ๕ คำตั้ง เป็นเงิน ๑๗ ซัง
 ๓๐ คำตั้ง ผ้าขาวโมริยชนิดหนึ่ง ๘ กู้ด ราคา กู้ดดะซัง ๕ คำตั้ง เป็น
 เงิน ๓๐ ซัง ผ้า ๓๘ กู้ด เป็นเงิน ๕๔ ซัง ๗ คำตั้ง ๘ ตั้ง เดียค่าซัก
 คาบดค่าภาษีในชื่อผ้า ๕ ซัง ๑๔ คำตั้ง ๕ ตั้ง คิดเป็นเงิน ๖๐ ซัง ๗ บาท
 ตั้ง ให้หลวงหน้าวังคุมเข้าไปส่งด้วยพระยานคร ๑ นั้นได้ให้เจ้าพนักงาน
 รับไว้ครบตามบอกแล้ว แต่เงินซึ่งยังค้างอยู่แก่เศรษฐีเจ้าทรัพย์เมืองเทศ
 เป็นเงิน ๑๒๔ ซัง ๘ คำตั้ง ๓ บาทตั้ง ๗๑๕ เบย เศรษฐีได้สัญญาไว้ว่าให้
 กำปั่นนำถั้มออกไปรับเอาพรรณผ้าอันมรดุ้มปีเถาะเอกศกนี้ให้ครบนั้น พระยา
 นคร ๑ กรมการได้จัดแจงกำปั่นบวรทุกช่วงบวรทุกตำบลยกถั้มออกไปจำหน่าย
 ณเมืองเทศแต่เดือนเดือนสามปีชวดสัมฤทธิศกแล้วๆ ได้สั่งให้รับเอาผ้าซึ่งค้าง
 อยู่แก่เศรษฐีให้ครบตามสัญญา ถ้าขุนอักษร นายศรีโหม กัดมมาถึง
 เมืองนครเมื่อใด ได้พรรณผ้ามาอย่างน้อยเท่าใด ก็ให้พระยานคร ๑
 กรมการบอกส่งวัดรายพรรณผ้าแต่ละหางว่าเข้าไปให้แจ้ง

หนึ่งเดือนมาวันอังคารเดือน ๓ แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะเอกศก ๑

ผู้อ่านจะเห็นได้ในท้องควานนี้ ที่เรียกว่าการค้าขายของหลวงนั้น
 ไม่ใช่เอาอำนาจราชการไปกะเกณฑ์เอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นผู้ใดมา ต้อง

ลงทุนซื้อหาและเสียค่าใช้จ่ายอย่างพอค่า ถ้าจะผิดกับที่พอค่าเขาทำ ก็เพียง
ของหลวงไม่ได้ผลประโยชน์เท่าพอค่า เพราะทำการกันหลายต่อ การรวี
ให้เต็มมาก ความจริงอันนี้มีหลักฐานประกอบปรากฏอยู่ในหนังสือที่ครอ
เปิดเผยเรื่องที่เข้ามาเป็นทูตอยู่ในเมืองไทย ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว แต่ยังเป็นกรมหมื่นเฉษฏาภดินทร ได้มีรับสั่งบอกเจ้าเรือหลวง
ออกไปค้าขายที่อินเดียขาดทุนถึง ๒๕๐ ซึ่ง ครอเปิดเผยความเห็นของตน
เองลงไปว่า การที่ขาดทุนนั้นไม่น่าอัศจรรย์ ด้วยไทยไม่มีเอเยนรี ที่ด
มีแต่พวกแขกนายห้างที่หาประโยชน์ไม่สุจริต ไทยจึงถูกฉ้อฉนจนขาดทุน
การค้าขายกับต่างประเทศ เวลาเมื่อรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียแต่ง
ครอเปิดเผยที่เข้ามา ได้ความจากหนังสือที่ครอเปิดเผย ตั้งพรรณนามานี้

เรื่องครอเปิดเผยทูตอังกฤษเข้ามาขอทำสัญญา

เมื่อเดือน ๕ ขัน ๒ ค่ำมะเมียยังเป็นตรีกัก (พ.ศ. ๒๓๖๕) ครอ
เปิดเผยทูตอังกฤษเข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ได้รับอนุญาตให้เรือกำปั่นขน
มาถึงกรุงเทพฯ มาจอดที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตก
ใต้วัดประยุรวงศ์ฯ และพระยาสุริยวงศ์มนตรีจัดตั้งสิ่งต่างไว้หน้าบ้าน
เป็นที่ไว้สินค้า ให้เป็นที่พักของครอเปิดเผยและพวกที่มา เมื่อครอเปิดเผย
พระยาสุริยวงศ์มนตรีตามธรรมเนียมแล้วได้ไปเฝ้าพระเจ้าตากยาเธอกรมหมื่น
เฉษฏาภดินทร ซึ่งทรงกำกับราชการกรมท่า ส่วนนอกขจรคำสนั้นและเครื่อง
ราชบรรณาการซึ่งมาร์ควิส เฮลด์ิงส์ ให้ครอเปิดเผยคุมมาถวายนั้น พระยา

พิพัฒนา โภษาและเจ้าพนักงานลงไปรับ อักษรคำด้นแปลได้ความดัง^๓(๓)

“ มาร์ควิส เฮอร์ซิงส์ ๑๓ ๑ ผู้สำเร็จราชการอาณาจักรอังกฤษใน
อินเดีย ขอทูลมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบ

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์ จะแต่งตั้งให้ปรากฏความเคารพนับถือ
ของชนชาติอังกฤษที่มีต่อพระองค์ จึงได้แต่งให้ทูตเข้ามาเฝ้า เพื่อจะ
บำรุงทางพระราชไมตรี และเกื้อกูลการไปมาหาสู่กัน ในระหว่างชนชาติอังกฤษ
และชนชาติไทย ซึ่งโลกดนมชนออกแคว้นให้เจริญยิ่งขึ้น

ชาวยุโรปต่างชาติได้รับพุ่มชมเกี่ยวกันมาหลายปี บดินกโตะเดการ
คือตั้งกรมกลบเป็นไมตรีตั้งกันแล้ว แม้ในแผ่นดินอินเดียสถานซึ่งเคยเป็น
เหยื่อแก่การสงครามและเหตุจลาจลต่าง ๆ ไม่เรี่ยบริอยมาหลายชั่วอายุ
คนนั้น เดียวกันก็มีความสงบเรียบร้อยทั่วไป (ด้วยความสามารถของ
อังกฤษ)

อังกฤษเดียนมอานาจ (ตลอคอาณาจักรอินเดีย) และเป็นต้น
ถือแก่ประเทศอื่น ฝ่ายใดตั้งแต่ตั้งหพทวี่ป ตลอคชนไปฝ่ายเหนือจน
จดเทือกภูเขาเซตเตแดนเมืองจีน ข้างตะวันออกตั้งแต่เขตแดนเมืองฮังวะ

(๑) อักษรคำด้นที่มาร์ควิส เฮอร์ซิงส์ มีมาถวายครั้งนั้น เขาแปล
เป็นภาษามธายูกำกับมา เราแปลจากภาษามธายู เพราะที่ในกรุงเทพ ๑
เวदानนงไม่มีผู้ที่จะแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยได้ แต่ตัวอักษรคำด้น
ที่เบ็นภาษาอังกฤษครอเฟ็ดได้พิมพ์ดำเนินไว้ ในหนังสือที่เขาแต่ง สดอบ
กับความที่กล่าวไว้ ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
ดวยังศดาค่เกิดอนมาก ข้าพเจ้าจึงแปลใหม่ดังไว้ ในหนังสือเรื่องนี้

ตลอดไปฝ่ายตะวันตกจนถึงแดนประเทศเปอเซีย แต่ประชาชนที่อยู่
ปกครองของอังกฤษมีกว่า ๘ โกลี เพราะฉะนั้นอังกฤษจึงไม่มีความ
ประสงค์ที่จะแสวงหาอาณาเขตต์เพิ่มเติมต่อออกไปอีก

การภายในก็มีความเรียบร้อย ส่วนภายนอกนั้น อังกฤษก็เป็นมิตร
ไมตรีกับนานาประเทศที่เขตต์แดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน เป็นต้นว่าพระเจ้า
แผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันออก พระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันตก บรรดา
เจ้านายที่ปกครองแว่นแคว้นอาหรับ แม้ผู้ต่อต้านประเทศเตอร์กั้และพระ
เจ้ากรุงจีนก็เป็นไมตรีกับอังกฤษ พวกพ่อค้าอังกฤษกับชาวเมืองของ
พระเจ้าแผ่นดินและเจ้าประเทศนั้น ๆ ได้ค้าขายถึงกันอยู่เป็นอันมาก จน
ทั้งสองฝ่ายได้รับผลประโยชน์ เพราะเหตุที่อาจจะไปมาค้าขายถึงกันได้โดย
ปราศจากความขัดข้องของทั้งสอง จึงมีพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านั้น
พากันมาค้าขายในแผ่นดินของอังกฤษเนื่องนี้ ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็ได้ไป
ค้าขายถึงเมืองต่างประเทศนั้น ๆ เป็นอันมาก การค้าขายย่อมทำให้เจริญ
โภคทรัพย์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นเมืองตน แลเป็นปัจจัยให้ชนต่างบ้าน
ต่างเมืองรู้จักคุ้นเคยกันดีขึ้น ที่สุดจึงเป็นเหตุใหญ่ ซึ่งเป็นเหตุใหญ่
ของชนต่างชาติต่างภาษาซึ่งไปมาค้าขายถึงกันนั้น มีไมตรีเป็นมิตรสนิท
กันยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในประเทศอังกฤษ ได้ตั้งตั้งถิถิถิถิ
ชานอันอยู่ห่างไกลกับพระราชอาณาจักรในอินเดียประมาณถึงกึ่งพิภพ เพราะ
ระยะทางห่างไกลกันนัก จะทรงปกครองราชอาณาจักรในอินเดียด้วยพระ
องค์เองไม่ได้สะดวก จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จ

ราชการต่างประเทศองค์ปกครองแผ่นดินอินเดียขึ้น ข้าพเจ้าตั้งใจประสงค์จะ
 ให้ไพร่บ้านพลเมือง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีรับสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้
 ปกครองต่างประเทศองค์มีความดีและความเจริญ จึงทูลขอต่อพระองค์ผู้เป็น
 กษัตริราชอันประเสริฐ ขอให้ทรงเห็นแก่ทางพระราชไมตรี โปรด
 ให้ประชาชนในประเทศอินเดียได้ ไปมาค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระ
 องค์ โดยสะดวก ข้างฝ่ายข้าพเจ้าก็ขอเชิญให้บรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของ
 พระองค์ มาค้าขายตามหัวเมืองท่าค้าขายในประเทศเขตต์แดนของอังกฤษ
 อย่างเดียวกัน ถ้าหากว่าคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษจะเป็นชาวยุโรปก็ตาม
 จะเป็นชาวอินเดียก็ตาม ไปค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์ ขอ
 พระองค์จงได้ทรงพระกรุณาคุ้มครองป้องกันให้ มีความผาสุกด้วย

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทูลขอที่แผ่นดิน ในพระราชอาณาจักร
 ของพระองค์เพื่อทำที่จอดเรือ ที่ตั้งบ้านเรือน หรือที่บ่อ ที่ไว้สินค้า^(๑)
 แต่อย่างหนึ่งอย่างใด แม้กฎหมายอย่างธรรมเนียมอันใดที่ใช้อยู่ในพระ
 ราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็ไม่ทูลขอให้ยกเว้นเป็นพิเศษสำหรับ
 พวกพ่อค้าอังกฤษ ถ้าหากว่าอย่างธรรมเนียมอันใดในพระราชอาณาจักร
 ของพระองค์อันเนื่องด้วยการค้าขาย เป็นความลำบากแก่พวกพ่อค้าอังกฤษ

(๑) ที่อังกฤษว่า ไม่คิดจะขอที่ ทำที่ ไว้สินค้า และ ทำบ่อ เป็นต้น
 ครั้นนี้หมายจะให้ไทยเข้าใจว่า จะไม่ทำอย่างพวกโปรตุเกสและพวกอินเดีย
 ที่เคยเบียดเบียนประเทศทางตะวันออกมาแต่ครั้งกรุงเก่า โดยวิธีไปขอที่
 ตั้งสถานเป็นที่ไว้สินค้าก่อน แล้วทำสถานนั้นให้เป็นที่บ่อปรากฏ ส่ง
 ทหารไปรักษา แล้วเดยเอาเป็นกำลังแย่งหาอำนาจในเมืองนั้น ๆ.

อนาชาจะเห็นได้ว่าเป็นเครื่องขัดขวางแก่ความเจริญ ของการค้าขาย กับพระราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็หวังใจในพระปรีชาญาณและพระราชหฤทัยอันเป็นไมตรีที่จะทรงพระราชดำริแก้ไขยกเว้น (ตามซึ่งพระองค์ทรงพระราชดำริเห็นสมควร)

นายครอเปิดที่ข้าพเจ้าได้เลือกให้เป็นทูต ต่างตัวข้าพเจ้าไปเฝ้าครั้งนั้น เป็นผู้เข้าใจความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่ทุกอย่าง ถ้าได้ปรึกษาหารือกับมุขมนตรีของพระองค์ คงจะดำมารถที่จะคิดอ่านจัดการให้เป็นประโยชน์ที่จะเกิด โภกทรัพย์และความเจริญทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ นายครอเปิดได้เคยเป็นผู้ต่างตัวข้าพเจ้าอยู่ในตำแหน่งผู้ตั้งตำแหน่งเมืองชะวาหลายปี ข้าพเจ้าได้เลือกนายครอเปิดให้เป็นทูตไปเฝ้าพระองค์ในคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่านายครอเปิดเป็นผู้ตั้งที่ต่ออย่างธรรมเนียมในประเทศทางตะวันออก เพราะได้คุ้นเคยมาช้านาน นายครอเปิดเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจของข้าพเจ้า ถ้าหากว่านายครอเปิดยอมตกลง ในการ อย่างไรก็ดี ประการใด กับรัฐบาลของพระองค์ความตกลงอันนั้นจะได้รับอนุมัติของข้าพเจ้าทุกประการ

ข้าพเจ้าได้มอบสิ่งของหลายอย่างให้นายครอเปิด คุณมาถวายแต่พระองค์ ในนามของข้าพเจ้าด้วย ”

เครื่องราชบรรณาการที่มาร์ควิสต์ เฮลดีงส์ ส่งมาถวายในครั้งนั้น คือ บินคาบศิลาปทายหอก ๓๐๐ บอก บินคาบศิลาแผ่นบอก ๑ แผ่นด้านขาว ๕ แผ่น พรหมเทศ ๒ แผ่น เครื่องแต่งตัวหญิงอย่างฝรั่ง ๒ ตัวรับ เครื่องโต๊ะแก้วเจียรในดำรับ ๑ ฉากอย่างดี ๕ แผ่น พรหมอย่างดี ๒ แผ่น หนังสือ

เรื่องราวพงศาวดารอังกฤษเล่ม ๑ อดัมเครื่องพร้อมรถ ๑ ม้าเทศสำหรับ
เทียมรถม้า ๑ ฉากเขียนด้วยหิน ๕ บาน ฉากกระจก ๓ บาน รวม ๘ บาน

ณวัน ๒๒ & คำ ปีมะเมียจัตวา คั กุดคักกราช ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๖๕
เดี๋ยวจอกพระที่นั่งบุษบกมาลาที่ห้องพระโรง เป็นกรแต่มียศทรงฉลอง
พระองค์ครุย โปรดให้ยอนครอเปิดแฉะพวกอังกฤษที่มาในกองทัพเข้าเฝ้าฯ
เมื่อเฝ้าแฉะจึงตั้งตนปรึกษาหาราชกรกับพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งเดอน
ชั้นเป็นพระยาสุริยวงศ์ โทษาที่พระคตังต่อมาหลายครั้ง การไม่ตกลงกันได้
ตั้งความประสงค์ของครอเปิด ด้วยมีเหตุขัดข้องและเกิดเข้าใจผิดกัน
หลายอย่างหลายประการ (๑) ที่เบ็นเบองคนเพราะเหตุที่จะกล่าวต่อไปนี้
คือ :-

๑ ทัง ๒ ฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่พูด
ภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่พูดภาษาไทยได้ ทังหนึ่งคือแฉะคำพูดต้อง
ใช้แปลเป็นภาษาโปรตุเกสบ้าง ภาษามะลายูบ้าง แฉะจึงแปลเป็นภาษาไทย
แฉะภาษาอังกฤษอีกชั้น ๑

๒ คำที่เบ็นแปลเบ็นคนชั้นคำทัง ๒ ฝ่าย ฝ่ายข้างครอเปิดได้
คำไทยมาแต่เกาะหมาก ก็เห็นจะจ้างไทยที่เป็นบ้างไพร่ใครที่หลบหนีไปอยู่
ที่นั่นพอรู้ภาษามะลายูมาเป็นคำ เป็นคนซึ่งไทยในกรุงเทพฯ ย่อมรังเกียจ

(๑) ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์กล่าว
เรื่องครอเปิดเป็นเหตุเข้ามาครวณนั้นไว้แต่โดยย่อ เมื่อมาพิจารณาใน
หนังสือที่ครอเปิดแต่งแฉะไบบอกรที่ครอเปิดมีไปถึงรัฐบาลของเขา จึงเด
เห็นเหตุขัดขวางแก่การที่จะตกลงพอใจกันได้

ไม่ให้เขาในที่เผ่าหรือแม่แต่เป็นล้ามเมื่อทูตไปหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายข้าง
 ครอบเฟิดก็โกรธหาว่ากีดกันห้ามปรามล้ามซึ่งตัวไว้ใจ ฝ่ายล้ามของไทยเล่า
 ล้ามที่ดำหริบแปลภาษาไปรตุเกิดก็ใช้พวกกะฎัจน์ ที่แปลภาษามะธายู
 ใช้แซกคน ๑ ชื่อสะกุด่าอัส ได้เป็นที่หวดงโกซาอิศหากอยู่ในเวदानัน ล้าม
 ข้างฝ่ายไทย ทั้งล้ามฝรั่งและล้ามแซกต่างคนต่างไปนิทานกันให้ครอบเฟิดฟัง
 ใช้แต่เท่านั้น ต่างคนต่างซึ่งกันเอาหน้าในทางที่จะเรียกร้องเอาของกำนัลจาก
 ครอบเฟิด ทำให้ครอบเฟิดเกิดดหิมชนมาถึงผู้ใหญ่ฝ่ายไทย ว่ามีแต่คนโธภ
 ๓ ที่มารักอิส เหล็ดคิงส์ เล็ดอกให้ครอบเฟิดเป็นทูตเข้ามาเพราะ
 เห็นว่าเป็นผู้สันทตอย่างธรรมเนียมทางประเทศเหล่านั้นน ที่จริงคิงส์คิงคิงจะ
 ฟังแต่เห็นได้ ในหนังสือคำตั้งที่ให้แก่ครอบเฟิด (๑) แต่ความชำนาญของ
 ครอบเฟิดนั้นไม่เป็นไปแต่ในทางข้างดี เพราะคุ้นเคยแต่กับพวกชะวามะธายู
 อันเคยอยู่ในอำนาจฝรั่งมาแต่ก่อน ถื่อใจมาเดี่ยเดื่อว่าไทยก็เป็นชาว
 ตะวันออกเหมือนกับพวกชะวามะธายูไม่ผิดอะไรกับคนพวกนั้น ผิดกันแต่
 ที่ไม่อยู่ในอำนาจ เมื่อเห็นไทยไม่ยำเกรงครอบเฟิดเหมือนพวกชะวามะธายู
 ก็ยังทำให้ไม่ชอบหนักชน

๔ ข้อที่ครอบเฟิดไม่ชอบไทย เห็นจะเริ่มตั้งแต่มาถึงเกาะหมาก
 เพราะประจวบเวลาของทัพไทยลงไปตีได้เมืองไทรบุรี และชาวเกาะหมาก

(๑) คำตั้งของมารักอิส เหล็ดคิงส์ พิมพ์ไว้ข้างท้ายเล่ม ๒ ของ
 สมุดที่ครอบเฟิดแต่ง ข้าพเจ้าได้คัดแต่ใจความลงไว้ ในตอนว่าด้วยเหตุที่
 อังกฤษจะแต่งทูตนั้นแล้ว .

กำลังค้นกันว่าไทยจะตั้งไปตั้งเกาะหมากด้วย ครอบพิศได้รบคำสั่ง
 รัฐบาลอินเดียให้มาพูดกับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี ก่อนไทยตั้งเมืองไทร และ
 ให้มาปรึกษากับอังกฤษที่เป็นเจ้าเมืองเกาะหมากในข้อที่จะมาพูดกับไทย ว่า
 ภาวะใด ในเวลาครอบพิศมาถึงเกาะหมาก อังกฤษที่เมืองนั้นกำลังขัดเคือง
 ไทย ไม่ต้องบอกก็พอจะคาดได้ ไม่มีดีว่าความต้องการของเจ้าเมืองเกาะ
 หมากในเวลานั้นจะเป็นอย่างอื่น นอกจากอยากให้อังกฤษยกกองทัพมา
 ขับไล่ไทยออกไปเสียให้พ้นเมืองไทรบุรี แต่หากรัฐบาลอินเดียไม่ได้ตั้งใจที่
 จะทำการเป็นศัตรู เจ้าเมืองเกาะหมากจึงแนะนำครอบพิศให้มาพูดกับไทยแต่
 โดยดี ตามคำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดีย แต่คำแนะนำนั้นที่ปรากฏใน
 หนังสือของ ครอบพิศก็มีอย่างเดียวกันแต่ให้ คิดอ่านให้ ไทยออกไปเสียจาก
 เมืองไทรบุรี แล้วให้ คนเมืองให้เจ้าพระยาไทร (ประเวร์วัน) อย่างเดิมซึ่ง
 จะตกลงกันไม่ได้โดยุเอง

๕ วิธีการค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้นชาวต่างประเทศที่ไป
 มาค้าขายโดยมากก็จีน ซึ่งแสวงหาแต่กำไรในการค้าขายเป็นใหญ่ ยอม
 นบนอบหมอบคตตามถวายนตัวฟังบุญผู้ที่มีอำนาจและเป็นใหญ่ในบ้านเมือง
 ยอมที่จะทำการอย่างใด ๆ ให้พอใจเจ้าของเมือง ขอแต่ให้หากำไรได้ โดย
 สะดวก จึงเข้ากับไทยได้ดี แต่ฝ่ายข้างฝรั่งไม่เช่นนั้น ประโยชน์ในการ
 ค้าขายก็อยากจะได้ และยังมีข้อคดีกีดขวางกิริยาอาการ กระเดียดจะชู้
 เจ้าของเมือง ก็เป็นอันยากที่จะทำให้เกิดความพอใจแก่ไทยได้อยู่โดย
 ธรรมดา

๖ เหตุอีกอย่าง ๑ นั้น จำต้องว่าโดยที่จริง ประเพณีของไทย
 เราในครั้งนั้น ซึ่งถือมาตามคติโบราณ ยังมีกรหลายอย่างซึ่งชวนจะให้
 ฝรั่งเศสหมิ่น ยกตัวอย่างอย่างเดียวกันเรื่องไม่ได้เสีย แม้พระยาพระคลัง
 รับแขกเมืองก็ไม่ได้เสีย เมื่อฝรั่งเห็นแต่ตัวเปล่าไปตามกันตั้งแต่ผู้ใหญ่
 ลงมาจนผู้น้อย ก็เห็นจะคงคนดูหมิ่นว่าเป็นชาวเมืองป่า ไซ้แต่เท่านั้น การ
 ที่เจ้าพนักงานกรมท่าของเราเอง ทั้งกรมท่ากลาง กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย
 ทำการค้าขายกับต่างประเทศ แลตั้งอากรแสวงหาประโยชน์ตนเองปะปน
 ไปกับหน้าที่ที่ทำในตำแหน่งราชการ นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยดูหมิ่น
 อีกอย่าง ๑

แม้เหตุซึ่งขวางมื่ออยู่ดังกล่าวมา การที่ปรึกษากันในส่วนราชการของ
 ทูตที่มาในครั้งนั้น ครอบคลุมไม่มื่อเหตุที่จะคิดเห็นได้ว่าไทยพูดจาอย่างคน
 ป่าเถื่อน หนังสือที่แต่งแม่ คติเขียนไทยในอย่างอื่นโดยมาก ยังต้องชมความ
 เรียบร้อยในการปกครองบ้านเมืองเมื่อในเวลานั้น และชมว่าไทยฉลาดใน
 การงานแะระการต่างประเทศ คือการที่เป็นไปในอินเดียเป็นต้นดด้ย

ความที่ปรึกษากัน ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอบเพ็ดนั้น เมื่อ
 ครอบเพ็ดเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เห็นมีกงสุลโปรตุเกศอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว
 จึงมาขยายความคิดออกไปกว่าที่ปรากฏในคำสั่ง คือจะขอให้ไทยทำหนังสือ
 สัญญายอมลดภาษีเข้าจากพ่อค้าอังกฤษประการ ๑ จะขอตั้งกงสุล
 ประการ ๑ ความ ๒ ข้อนี้ไทยก็ไม่ได้แสดงความรังเกียจ เข้าใจว่าจะยอม
 ถ้าวอังกฤษยอมตามประสงค์ของไทยในความข้อหนึ่งเป็นข้อแตกเป็ดียน คือ

ขอให้เรือไทยที่ไปค้าขายตามเมืองของอังกฤษซื้อหาสินค้าตามต้องการ ด้วย
 ในเวลานั้นไทยกำลังต้องการสินค้าทำศึกกับพม่า พอพระยาพระคลังพูด
 ขอนั้น ครอเพ็ดก็พูดคดีเดียวว่า อังกฤษจะยอมให้เรือไทยซื้อหาสินค้าได้
 แต่เวลาเมื่อไทยเป็นไมตรีกับประเทศที่อยู่ติดต่อกับอังกฤษ ประเทศที่
 ครอเพ็ดพูดขอนั้น รับไว้ ในหนังสือที่แต่งว่าตั้งใจหมายว่าพม่าทีเดียว (๑)
 เมื่อไทยได้ยินคำพูดอย่างนั้นก็เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันใดที่จะทำสัญญา
 กับอังกฤษ ด้วยอังกฤษจะเอาประโยชน์ข้างเดียว ส่วนประโยชน์ของ
 ฝ่ายไทยนั้นไม่ให้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าขอนั้นเหตุผลเหตุที่ไม่ตกลงกันได้ ใน
 คราวนั้น ครอเพ็ดพยายามพูดจาต่อมามากหลายครั้ง ทางที่พูดต่อมา
 ในตอนหลังครอเพ็ดเลิกความคิดเรื่องตั้งกงสุล เป็นแต่จะขอตบภาษี ข้าง
 ไทยจะให้ครอเพ็ดรับประกันว่า จะมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่า
 ปีละ ๕ ลำ ครอเพ็ดก็ไม่รับประกัน ฝ่ายไทยว่าเมืองไทยมีเกลือที่ดีจะ
 บรรทุกเกลือไทยออกไปขายที่อินเดีย รัฐบาลอังกฤษจะลดภาษีให้อย่างไร

(๑) สอบตามพงศาวดารพม่า ที่จริงในเวลานั้นพม่ากับอังกฤษเกิด
 ระหองระแหงจนจะวิวาทกันอยู่แล้ว จะเป็นด้วยอังกฤษยังเห็นประโยชน์
 ที่จะเอาใจดีต่อพม่าอยู่ รัฐบาลไทยต้องการสินค้าสำหรับทำสงครามกับพม่า
 กัดพม่าจะโกรธครอเพ็ดจึงไม่ยอม แต่ก็เป็นการประหลาดอยู่ด้วยความ
 ปราบกฏว่า รัฐบาลอินเดียร้อยแต่เมื่อก่อนแต่งทูตเข้ามา ว่าไทยกำลัง
 ต้องการสินค้า เครื่องราชบรรณาการที่ส่งมาถวายก็ถวายบนกว่า ๓๐๐ มอก
 ทำไมจะมาขัดขวางเรื่องขอนั้น

บาง (๑) ครอบผิดก็ไม่ตกลงที่จะยอมลดภาษีแก่ไทย เมื่อพูดจา
เรื่องค้าขายกันจนตกลงตายแล้ว ครอบผิดจึงได้เริ่มพูดเรื่องเมืองไทรบุรี คือ
ครอบผิดถือหนึ่งคือเจ้าพระยาไทร (ประเวร์) เป็นใจความกล่าวโทษ
เจ้าพระยานคร ฯ และจะขอเมืองคืนเข้ามาขึ้นต่อเดนมาร์ก ครอบผิดจะขอ
ให้ไทยยอมตามความประสงค์ของเจ้าพระยาไทร ข้างไทยตอบว่า เจ้าพระยา
ไทรบุรีก็เป็นเจ้าเมืองประเทศราชข้าขอบขัณฑสีมา ถ้ามีเหตุอันใดควร
จะเข้ามาเฝ้ากราบทูลความทุกครอนอนั้น นี่มีทองตราออกไปก็ไม่ตอบ
ครันตัวใดความเดือดร้อนก็ไม่เข้ามาเฝ้าขึ้นซักกับเจ้า จะให้ไทยคืนเมืองให้
อย่างไรได้ ข้างครอบผิดกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ แทนเจ้าพระยาไทร
ข้างไทยก็ยืนยันอยู่ว่า ให้เจ้าพระยาไทรเข้ามากล่าวโทษเอง จะมีตราให้หา
เจ้าพระยานคร ฯ เข้ามาว่ากล่าวให้เป็นยุติธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย ครั้นครอบผิด
อ้างถึงประโยชน์การค้าขายของอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทร พระยา
พระคลังก็สั่งโบบอกของเจ้าพระยานคร ฯ ไปให้ครอบผิด ว่าตั้งแต่ไทย
เข้าไปรักษาเมืองไทรบุรี ได้เอาใจได้ในทางไมตรีกับอังกฤษที่เกาะหมาก
เป็นการเรียบร้อยอย่างแต่ก่อน ไม่มีขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ไต่กัน
อยู่เพียงเท่านี้

(๑) วิธีค้าเกลือในอินเดีย รัฐบาลผูกขาดขายเอง ไทยรู้ความ
ชอน จึงเอาเรื่องดินค้าเกลือออกมาพูด ด้วยเป็นการชอกภาษีสินค้า
ผูกขาดของรัฐบาลอย่างเดียวกับที่อังกฤษขอเข้ามา

ครอบเปิดอยู่ในกรุงเทพฯ ๗ ถึง ๔ เดือน เห็นการไม่ดำเนินได้ดัง
 ประสงค์ก็คิดจะกลับ เกิดลำบากกันขึ้นด้วยเรื่องหนังสือตอบอีกอย่าง ๑
 ข้าง ครอบเปิดจะให้ มีพระราชคำสอนตอบอักษรคำสอน มาร์ควิดส์ เหล่าคิงส์
 ข้างไทยว่า มาร์ควิดส์ เหล่าคิงส์ เป็นแต่ขุนนางผู้ดำริราชการหัวเมือง จะ
 มีพระราชคำสอนตอบอักษรคำสอนนั้นผิดอย่างธรรมเนียม ^(๑) จะให้ มีแต่
 ศัพท์อักษรของพระยาพระคลังตอบ ข้าง ครอบเปิดไม่ยอม ตกลงตายตกลง
 กันว่า จะมีหนังสือของพระยาพิพัฒน์ โภษาคอบไปถึงเดชะนุกการของ
 มาร์ควิดส์ เหล่าคิงส์ ในส่วนเรื่องการค้าขายนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือ
 ของ ครอบเปิดว่า แต่เดิมไทยจะให้พระยาพิพัฒน์ โภษาคอบทำหนังสือให้ ครอบเปิด
 เป็นหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ถ้า
 ปีใดมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายแค่ ๕ ลำขึ้นไป จะตบภาษีเข้าจากร้อยละ ๘
 ลงเป็นร้อยละ ๖ ครอบเปิดได้ ไปตรวจร่างหนังสือขึ้นที่บ้านพระยาพระคลัง
 ก็เป็นที่พอใจ แต่ยังไม่ทันที่จะได้รับหนังสือนั้นก็เกิดมีเหตุผิดใจกันขึ้นอีก
 อย่าง ๑

เหตุนี้ขึ้นเกิดแต่เรื่องที่รัฐบาลอังกฤษเข้าเรือพ่อค้าให้เป็นเรือทศเข้ามา
 ราชการ ด้วยประเพณีตามประเทศทางตะวันออกในครั้งนั้น ถึงของที่
 มาในเรือทศไม่ต้องตรวจเก็บภาษีอากรอย่างหนึ่งอย่างใด ธรรมเนียมอนัน
 ทราบอยู่ทั่วกัน ก็กับันเรือที่ ครอบเปิดมา ชื่อกับัน แมคคอดเน็ต เห็น

(๑) เมื่อ ครอบเปิดไปเมืองญวน ก็เกิดความลำบากเรื่องหนังสือ
 ตอบอย่างเดียวกัน

ประโยชน์ที่จะได้ในการที่เข้ามาจับตูด จึงลอบบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาใน
 ระวังเรือเป็นอันมาก ครอเปิดมีได้ทราบความชอบ ครนเมื่อเรือเข้า
 มาจอดอยู่ในกรุงเทพ ฯ พวกทูตชนอยู่บนบก ก็ปัดันแมคคอดเนตตอบ
 เขาสินค้าออกจำหน่าย ความทราบถึงไทยถามครอเปิด ๆ ก็ยืนยันว่า
 ธรรมเนียมของอังกฤษ เรือที่มาราชการจะค้าขายไม่ได้ ต่อมาครอเปิด
 จึงได้ทราบความจริงว่า ก็ปัดันเรือของตนพาของหนีเข้ามายาขาย ทำ
 ให้เสียจากที่ตนได้มาได้ ครอเปิดเกิดวิวาทชนกับกับปัดันแมคคอดเนต
 ถึงต้องได้กับปัดันแมคคอดเนตชนจากเรือ ก็ปัดันแมคคอดเนตเป็นผู้ ไปมาคุน
 กับไทยในเวลาเมื่อชายของ จะเป็นกับปัดันแมคคอดเนตหรือผู้ใดไม่แน
 นำความมาแจ้งแก่พระยาพระคลังว่า เมื่อเวลาครอเปิดอยู่ในกรุงเทพ ฯ
 นั้น ให้เที่ยวหยั่งนำท่าแผนที่และพูดว่าเมืองเช่นกรุงเทพ ฯ นี้ถ้าอังกฤษ
 จะต้องการ ตั้งเรือรบมาเพียงสองลำสามลำก็จับเอาได้ ความทง ๒ ข้อ
 นี้เป็นเหตุให้ไทยเกิดขัดเคืองครอเปิด แต่ก็ไม่ได้อำทำให้เสียชอาณาเขตอย่างใด
 โปรดให้จัดเครื่องบรรณาการพระราชทานคอมมาร์ควิสต์แห่งคิงส์ เป็นสิ่งของ
 ต่าง ๆ คือ งาช้าง ๓๐ กิ่งหนัก ๒ หาบ เนื้อ ๒ มหนัก ๒ หาบ กำนาน
 หนัก ๒ หาบ กระจกหนักหาบ ๑ เร้วหนัก ๓ หาบ ตับุกบริสุทธ์หนัก
 ๑๕ หาบ พริกไทยหนัก ๑๕๐ หาบ น้ำตาลทรายหนัก ๑๕๐ หาบ รงหนัก
 ๕ หาบ มอบให้ครอเปิดคุมออกไป ส่วนครอเปิดเองได้พระราชทาน
 น้ำตาลทรายหนัก ๓๐ หาบ ส่วนหนังสือตอบนั้นเป็นแต่ให้พระยาจุพา
 ราชมนตรีทำหนังสือให้ครอเปิดถ้อออกไป คงมีใจความแต่ว่า อนุญาต
 ให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง

เมื่อครอบเปิดไปแล้ว มีหนังสือพระยาพระคลังไปถึง มาร์ควิสต์ เหล่งคิงต์
 ฉบับ ๓ กล่าวโทษครอบเปิด ว่าเข้ามาพุดจาและทำการเหต้อเกิน ผิดกับ
 ความในอักษรคำสั่งเจ้าเมืองบึงกล่าวมีมา หนังสือฉบับนั้นส่งไปที่เจ้า
 เมืองเกาะหมากให้ส่งไปถึง มาร์ควิสต์ เหล่งคิงต์ ปรากฏในหนังสือราชการของ
 อังกฤษว่า มาร์ควิสต์ เหล่งคิงต์ สอบถามครอบเปิดและมีสำเนาหนังสือ
 ครอบเปิดแก้คำถาม ว่าเรื่องทำแผนที่นั้นได้ทำแต่เล็กน้อย และได้ขอ
 อนุญาตพระยาพระคลังก่อนแล้วจึงทำ ข้อที่ว่าครอบเปิดพุดหมั้นประมาท
 เมืองไทยนั้น ปฏิเสธ (๑)

ยอนครอบเปิดออกจากกรุงเทพฯ เมื่อณวัน ๒๓ ๗ ๘ คำ ปีมะเมีย
 จัตวาศักราช ๑๓๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ไปแวะตรวจที่เกาะลี้ซึ่งก่อน แล้วออกจาก
 เกาะลี้ซึ่งใช้ไปเมืองญวน การที่ไปเมืองญวนก็ไม่สำเร็จ ด้วยญวน
 รังเกียจการเกี่ยวข้องการค้าขายกับฝรั่งยังกลัวไทยชนไปอีก ครอบเปิดกลับ
 จากเมืองญวนจึงได้เป็นเรลิตเดนต์รักษาการอยู่ณเมืองสิงคโปร์ ตามความ
 ที่ปรากฏต่อมาตั้งแต่ครอบเปิดมาเป็นเรลิตเดนต์อยู่ที่เมืองสิงคโปร์ กัดับวาง
 อธิษาศัยเป็นไมตรีกับไทย มีหนังสือไปมากับพระยาพระคลัง และเขาเป็น
 ชูระสังเคราะห์เรือไทยที่ไปค้าขายที่เมืองสิงคโปร์กััดับทำตามคำสั่งเดิมของ

(๑) แต่ในสำเนาใบบอกของครอบเปิดฉบับ ๓ กล่าวความตรงกับ
 คำที่หาว่าครอบเปิดพุด เพราะฉะนั้นทำให้เข้าใจว่า ครอบเปิดเห็นจะได้
 พุดกับพวกฝรั่งที่มาด้วยกัน บางทีความนั้นจะมาถึงไทยจากที่ปัตันแมคคอด
 เนต ในเวตาเมื่อเกิดวิวาทกับครอบเปิด

รัฐบาลอินเดียถึงกับเขาเป็นขุรบอกเข้ามาให้ ไทยทราบ ว่าพระมาแต่่งทูต
ไปชวนญวนให้ช่วยกันตีเมืองไทย เห็นจะเป็นด้วยเหตุอังกฤษเกิดวิวาท
กันขึ้นกับพระมาครอเฟ็ดจึงเห็นประโยชน์ในการที่จะเอาใจไทย

การที่รัฐบาลอินเดียแต่่งครอเฟ็ดเป็นทูตเข้ามาคราวนั้น แม่ไม่
ดำเร็จได้ตั้งประสงค์ของครอเฟ็ด และเกิดเป็นปากเป็นเสียงกันดังกล่าว
มากดี แต่เป็นประโยชน์แก่อังกฤษตั้งที่รัฐบาลอินเดียต้องการ ด้วย
ตั้งแต่นั้นมา ก็มเร็วพ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่สุดจน
มีคนอังกฤษชื่อ ฮันเตอร์ (๑) เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ ฝ่าย
ไทยก็ทำนุบำรุงให้ ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก เป็นแต่ไม่ยอมลดหย่อน
ภาษีอากรให้อังกฤษผิดกับที่เก็บจากชาติอื่น ด้วยประเพณีการค้าขายใน
เวลานั้นยังถือตามแบบเดิมที่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า

(๑) ไทยเรียกกันในครั้งนั้นว่า หันแตว